

PARTICIPAREA CADRELOR DIDACTICE LA LUPTELE DIN ANII 1916—1917

FLOREA STĂNCULESCU

La două luni după eroicele lupte de apărare din sudul Moldovei, din vara anului 1917, stăpînit încă de puternicele emoții ale mărețelor evenimente desfășurate, la care fusese martor, scriitorul Corneliu Moldovanu, amintind de strălucita epopee, încerca să desprindă semnificația mării bătălii de la Mărășești, al cărei ecou — scria el — „asemeni stîncei magice din antichitate va cînta sonor și triumfal în toate sufletele, răsfrîngînd proporțiile gigantice ale forțelor deslănțuite odinioară, pe care noi le-am trăit prea repede ca să le fi smuls un înțeles și le-am privit prea de aproape ca să le fi putut măsura“¹.

Perspectiva istorică a celor cinci decenii de la memorabilele bătălii de la Mărăști, Mărășești și Oituz ne dă nouă astăzi posibilitatea să desprindem adevăratul înțeles, pe care martorii oculari ai acestei mărețe pagini de istorie n-au putut, așa cum mărturisesc ei, să-l înțeleagă atunci.

Constructorii socialismului, continuatori ai luptelor seculare duse de poporul nostru pentru eliberarea socială și națională, glorioasă pe toți luptătorii care au contribuit la apărarea și neatinerea patriei, la întărirea și înflorirea națiunii române, iar istoriografia marxistă îi așază, în lumina adevărului istoric, la locul pe care-l merită. Înșiși conducătorii de partid și de stat, cu ocazia vizitei făcute, au omagiat pe luptătorii de la Mărășești, notînd în cartea memorială a Mausoleului un îndemn adresat tuturor generațiilor prezente și viitoare. „Mărășești — este scris în această carte memorială — vor rămîne în veci un simbol al eroismului poporului român“², iar marea sărbătoare din luna august 1967, cu ocazia împlinirii a 50 de ani de la mărețele evenimente, a încununat pe deplin această înaltă prețuire³.

Cum este și firesc, marea epopee națională din anii 1916—1917, cu problemele legate de declanșarea războiului, anii de neutralitate, intrarea

¹ C. Moldovanu, „Fcolu“ în *România*, I (1.XI.1917), nr. 266.

² „Scînteia“ din 14 septembrie 1966.

³ Ibidem, 13 august 1967.

României în război, operațiile militare, marile jertfe pînă la izbînda finală au determinat nenumărate monografii și opere de sinteză, precum și publicații documentare și articole, începînd chiar de după război și pînă în prezent⁴.

Cu excepția unei conferințe a lui Gh. Adamescu, intitulată *Școala în timpul războiului*, publicată în 1916 și care conține aprecieri teoretice și generale, și în afară de volumele omagiale scoase de învățătorii din Baia și Dolj pentru colegii lor căzuți în război, nici o lucrare specială nu a abordat problema participării cadrelor didactice la război⁵. Întrucît acest mare detașament de intelectuali ai poporului nostru a dat nenumărate jertfe, considerăm că este oportună reliefa și sublinierea contribuției cadrelor didactice și a școlii românești la marea epopă națională din anii 1916—1917.

Dacă prezența în lupte și contribuția numerică și nominală a cadrelor didactice nu este menționată în lucrările cu caracter militar, care înfățișează mai în detaliu operațiile de pe fronturile de luptă, amintind numai sporadic numele unor mari comandanți, în schimb documentele vremii, fie tabelele întocmite de unitățile militare, fie organele de presă, puține cîte apăreau în acei neuitați ani 1916—1918, ne-au păstrat o evidență, e drept relativă, a participării cadrelor didactice, din care ne putem da seama de aportul destul de însemnat al acestora la război. În 1918, pentru a avea o evidență clară a participării la război a cadrelor didactice, Ministerul Instrucției Publice cerea tuturor unităților militare table nominale cu cadrele didactice care luaseră parte la război și scurte caracterizări ale acestora. Majoritatea unităților militare, deși se găseau dislocate în zona frontului și în condiții grele, cînd se pierduseră, în bună parte, arhivele, au întocmit aceste table și au făcut aprecieri asupra felului cum au luptat cadrele didactice în război. Din studierea lor rezultă că învățătorii și profesorii au fost, în tot timpul acțiunilor, exemple personale pentru ostașii de sub ordine, precum și eroismul de care au dat dovadă în decursul campaniei. Desigur că unele din aceste table conțin aprecieri sumare, că altele menționează numai numeric și nominal prezența cadrelor didactice, iar multe unități militare, cum este, de exemplu, cunoscutul Regiment 32 „Mircea cel Bătrîn” din Divizia a 5-a, unitățile din cadrul bravei Divizii a 13-a și altele, n-au întocmit asemenea table. Dar, deși incomplete, din cercetarea celor existente ne putem da seama totuși de numărul destul de mare de cadre didactice care au încadrat unitățile militare și au participat la război.

⁴ Încercări de a se întocmi bibliografiile ale războiului s-au făcut și în trecut, și în prezent. Menționăm dintre acestea: G. h. I. G e o r g e s c u, *Contribuții la bibliografia războiului pentru întregirea neamului*, Buc., 1934; C. C. G i u r e s c u, *Istoriografia română despre participarea României la primul război mondial*, în „Argeș” 8/1967; M. R u s e n e s c u și A. D. V a s i l e, *Istoriografia și memorialistica luptelor de la Mărăști, Mărășești, Oituz (iulie—august, 1917)*, în „Studii”, tom. 20, 1967, nr. 4, p. 765—781; cf. col. I. C u p ș a, *Armata română în campaniile din anii 1916—1917*, București, 1967, 335 p. (care cuprinde și o introducere bibliografică critică o bibliografie selectivă).

⁵ În „Gazeta învățămîntului” din 11 august 1967 au apărut două materiale cu caracter comemorativ, semnate de G h e o r g h e D r ă g a n u, *Mărturii de glorie nepieritoare*, și C. C ă z ă n i ș t e a n u, *Acțiunile corpului didactic împotriva ocupanților*, care aduc o serie de fapte puțin cunoscute și sînt folosite în prezentul studiu.

Menționăm că tabelele întocmite de unitățile militare conțin date și aprecieri în legătură cu cadrele didactice pentru ambele campanii, dar pentru sistematizarea problemei am dezvoltat, așa cum se va vedea, faptele legate de campania din 1917, în funcție de reorganizarea armatei și cunoscându-se mai bine dispozitivul unităților militare pentru această campanie.

Fără îndoială că nu sîntem în posesia tuturor datelor privind participarea cadrelor didactice la război și că lucrarea prezentă nu are un caracter exhaustiv, dar menționăm că majoritatea izvoarelor din fondul M.I.P. și principalele ziare care apăreau au fost investigate și explorate, astfel că pe baza acestora am putut să elaborăm materialul de față, care încearcă să sublinieze importantul rol ce l-au avut cadrele didactice în luptele din anii 1917—1918.

În eroicele lupte desfășurate în anii grei ai războiului, cadrele didactice, alături de întregul popor, au dat dovadă de un neasemuit patriotism și s-au acoperit de nepieritoare glorie. De la cel mai umil slujitor al școlii pînă la cei care ocupau înaltele trepte ale învățămîntului, de la normaliști pînă la profesori universitari, cadrele didactice au răspuns însuflețite la chemarea patriei, au luat arma în mînă, schimbînd condeiul și catedra cu tranșeele.

Romancierul I. Agîrbiceanu, refugiat și el în Moldova și martor al eroicelor lupte din vara anului 1917, după ce se referă la rolul avut de cărturari în timp de pace la întreținerea flăcării nestinse a conștiinței naționale, scria următoarele: „Cu arma în mînă au luptat în fruntea companiilor lor umilii învățători ai satelor, tinerii profesori ai orașelor. Porunca lor: « tot înainte » o cunoșteau din vremi de pace țărani schimbați în ostași ... Ce noroc pe tine, mîndră oaste a țării, c-ai fost presărată cu acești luminători!”⁶

Este știut că, după luptele grele de pe pămîntul străbun al Transilvaniei și după apărarea vitejească a trecătorilor carpatine, la Jiu, Cîineni, Dragoslavele, Predeal, din toamna anului 1916⁷, armata română, refăcută în timpul iernii din 1916—1917, a obținut în vara anului 1917 victorii de răsunet, care au fost apreciate de comandamentul aliat al Antantei ca cele mai importante de pe frontul de est, asemănătoare cu cele de la Verdun.

Între 11 și 19 iulie 1917, după o pregătire de artilerie de două zile, s-a desfășurat ofensiva de la *Mărăști*, în care Armata II Română, formată din Diviziile 3, 6 și 8 în linia întii și avînd ca rezervă Divizia 1, avea drept scop izgonirea dușmanului din bazinul Soveja și înaintarea trupelor noastre pe cursul superior al râului Putna, lucru ce s-a și realizat. Bătălia de la *Mărăști*—așa cum s-a apreciat în lucrările recente— a fost una din marile bătălii ale anului 1917.

Din tabelele înaintate Ministerului Instrucției Publice de către Divizia a 3-a⁸, care a dus greul luptelor de la *Mărăști*, rezultă că în cadrul acestei mari unități militare au luptat 167 de cadre didactice, 3 în regimentele de

⁶ I. Agîrbiceanu, *Cuvinte către oastea țării*, în „România”, I (24 ianuarie, 1918), nr. 824.

⁷ Col. I. C u p ș a, *Armata română...*, p. 15—187.

⁸ Arhiva istorică centrală, fond. M.I.P., dos. 168/1918, f. 410—416.

artilerie și 164 în cele de infanterie, după cum urmează: 51 de cadre didactice în Regimentul 4 infanterie Argeș, 52 de cadre didactice în Regimentul 28 infanterie, 21 de cadre didactice în Regimentul 30 infanterie și 40 de cadre didactice în Regimentul 22 infanterie. Din Regimentul 22 infanterie, care a eliberat satul Mărăști, au făcut parte companiile comandate de bravul căpitan activ Coravu, căzut în fruntea ostașilor săi, și de locotenent de rezervă, învățătorul *Dumitru Giuculescu*, decorat cu ordinul „Mihai Viteazul” pentru actele de bravură îndeplinite. Tabelele întocmite de aceste viteze unități militare, spre deosebire de altele, după cum se va vedea, sînt însă mult prea sumare, astfel că nu putem să reliefăm în suficientă măsură eroismul celor 167 de cadre didactice din Divizia a 3-a, care — așa cum scrie D. Giuculescu — „au avut marea fericire să fie părtașe la scrierea uneia dintre cele mai glorioase fapte de arme din istoria poporului nostru”⁹.

Din divizia a 8-a făceau parte Regimentul 13 infanterie și 25 infanterie, formînd Brigada a 15-a de infanterie. În Regimentul 13 infanterie „Ștefan cel Mare” au luptat 32 de cadre didactice, între care 3 profesori universitari (*Costăchescu Nicolae*, geograful *David Mihai* și cunoscutul naturalist român *Borcea Ion*) și 3 profesori secundari, între care *Petre Andrei*, renumitul sociolog și profesor universitar de mai tîrziu¹⁰. De asemenea, în Regimentul 25 infanterie „Racova” au luptat 39 de cadre didactice¹¹, iar în comandamentul brigăzii a fost mobilizat profesorul de sculptură și desen de la școala superioară de arte din București, *Dumitru Hăulică*¹². Din aceeași divizie mai făcea parte Brigada a 16-a de infanterie cu Regimentul 29 și 37 infanterie. În Regimentul 29 infanterie „Dragoș Vodă” au luptat 40 de cadre didactice¹³, iar în Regimentul 37 infanterie 23 de cadre didactice¹⁴, cu caracterizări însă foarte sumare. În Brigada a 8-a artilerie, formată din Regimentul 12 artilerie și 17 obuzere au luptat 3 cadre didactice, iar în Batalionul 8 V.M., fiind la dispoziția comandamentului Armatei a II-a, au luptat 8 cadre didactice, între care *Pavelescu Ion*, *Lazăr Gh. Ion* și *Berindei Iulian*, voluntari din corpul ardelenilor, precum și cunoscutul lingvist și folclorist *Tache Papahagi*¹⁵, laureat al Premiului de stat, în anii puterii populare.

Din cele arătate, rezultă că în Divizia a 8-a au luptat un număr de 164 de cadre didactice, deci aproape la fel ca și în Divizia a 3-a. Reținem faptul semnificativ că în două regimente de artilerie erau numai 3 cadre didactice (învățători și profesori), ceea ce înseamnă că acestea au fost folosite în special în regimintele de infanterie, unde, de regulă, ofițerii de rezervă proveneau din învățători.

⁹ D. Giuculescu, *La Mărăști acum 50 de ani*, în „Magazin istoric”, I, 1967, nr. 4, p. 1-3.

¹⁰ Arhiva istorică centrală, fond. și dos. cit., f. 344.

¹¹ Ibidem, f. 345-356.

¹² Ibidem, f. 343.

¹³ Ibidem, f. 345-349.

¹⁴ Ibidem, f. 322.

¹⁵ Ibidem, f. 321.

Pentru celelalte unități care au luptat la Mărăști, în fondul Ministerului Instrucțiunii Publice se găsesc tabele disparate și numai din partea unor unități, ceea ce înseamnă că celelalte nu au întocmit asemenea tabele sau cele întocmite nu au putut ajunge la minister din motive ușor de înțeles.

Din divizia 1, care la început era în rezervă, numai Regimentul 1 infanterie, în care au luptat 28 de cadre didactice, și Regimentul 18 infanterie „Mehedinți”, în care au luptat 46 de cadre didactice¹⁶, au trimis tabele și se poate astfel cunoaște evidența. Din Regimentul 1 infanterie s-a distins învățătorul doljan *Constantin I. Popescu*, căzînd în lupta de pe Dealul Lozei. De asemenea, din Regimentul 31 infanterie, care făcea parte din aceeași divizie, s-a distins învățătorul *Ilie Dragu*, care va lupta și la Oituz, căzînd în ziua de 7 august 1917¹⁷.

Bătălia de la Mărăști, așa cum s-a arătat în lucrările recente, „a sporit încrederea ostașilor noștri în posibilitățile lor și în izbînda definitivă pentru încununarea idealurilor năzuite”¹⁸. Mihail Sadoveanu, martor și reporter al ziarului „România”, aprecia că „bătălia de la Mărăști va trece în istoria noastră ca o operă serioasă și solidă de artă militară”¹⁹, ceea ce înseamnă că ea nu a avut numai un rezultat moral, ci a arătat și superioritatea strategiei și tacticii armatei noastre. Producînd o spărtură între forțele germane și austro-ungare, bătălia de la Mărăști a influențat profund desfășurarea ulterioară a campaniei.

La marea bătălie de la *Mărășești*, care a durat din 24 iulie pînă la 21 august și care a scos în evidență dîrzenia soldatului român în apărarea pămîntului strămoșesc, după cum rezultă din lucrările cu conținut militar, au luat parte diviziile 5, 9, 10, 11, 13, 14 și 15, formînd Armata I Română.

În Divizia a 14-a, care la început a fost în dispozitiv, pe malul de est al Siretului, au luptat, așa cum reiese din tabelele întocmite, un număr de 312 cadre didactice, ca făcînd parte din Regimentul 53/65 infanterie, 68/77 infanterie, 54/56 infanterie, 55/67 infanterie, 24 artilerie și 29/4 artilerie²⁰. Dar, așa cum am arătat și mai înainte, tabelele respective conțin caracterizări și date personale extrem de sumare, indicîndu-se numai gradul și situația în care se găsea: rănit, mort sau prizonier. Numărul mai mare de cadre didactice, aproape dublu față de celelalte mari unități care au fost amintite în lupta de la Mărăști, se explică prin faptul că regimentele de infanterie erau în perioada aceasta contopite două cîte două. Aceasta înseamnă că, în medie, tot cam 150—160 de cadre didactice încadrau marile unități din armata română. Ținînd seama că o mare unitate militară era încadrată de obicei cu un număr de circa 640 de ofițeri, numărul de 150—160 de cadre didactice din fiecare

¹⁶ Arhiva istorică centrală, fond. și dos. cit. f. 367, 396.

¹⁷ *Eroilor învățători doljeni*, p. 27—28 și 43—44.

¹⁸ Col. I. C u p ș a, *op. cit.*, p. 54.

¹⁹ „România”, 20 iulie 1917.

²⁰ Arh. ist. centr., fond și dos. cit., f. 432—455.

divizie reprezintă 1/4 din efectivul de comandanți, ceea ce, desigur, înseamnă un număr destul de mare.

Pentru celelalte mari unități nu am putut descoperi decât tabele dispărute ale unor regimente pe care le-am identificat ca aparținând acestor divizii după lucrările cu conținut militar. Astfel, în Batalionul 5 V.M., care era la dispoziția Armatei I, au luptat 23 de cadre didactice, iar în Batalionul 2 pionieri, 6 cadre didactice²¹. În Regimentul 59 infanterie al Diviziei a 11-a au luptat 51 de cadre didactice, iar în Regimentul 9 infanterie Rîmnicu-Sărat al Diviziei a 5-a au luptat 26 de cadre didactice²². Din alte izvoare aflăm că în Regimentul 47/72 infanterie, aparținând Diviziei a 13-a, a luptat învățătorul doljan *Florea T. Vasilescu*²³.

Lipsa de tabele sau alte date în legătură cu celelalte unități militare decât divizia a 14-a se explică prin faptul că acestea fie că au avut pierderi mari și nu s-au mai putut reface, fie că s-au pierdut arhivele, astfel că nu au mai fost condiții pentru întocmirea tabelelor cerute. De altfel, din lucrările care expun desfășurarea bătăliei de la Mărășești rezultă că multe regimente, după o serie de acțiuni ofensive sau defensive, nu au mai rămas decât cu câte un mic grup de luptători, având pierderi enorme. Dar și în acest caz se poate aprecia că, în medie, în cele 8 divizii au luptat circa 150—160 de cadre didactice de fiecare mare unitate.

Dacă tabelele întocmite de unitățile militare sînt sărace în date sau lipsesc cu desăvîrșire, alte surse ne dezvăluie aspecte privind participarea cadrelor didactice la marea bătălie de la Mărășești. Din relatările presei anului 1917 și din memoriile de război ale lui N. Iorga, aflăm participarea pe front și rănirea la Mărășești a prof. universitar *Dumitru Marmeliuc*, care a luptat în grozava și glorioasă zi de 6 august²⁴. Profesorul D. Marmeliuc împărtășise lui N. Iorga impresiile de pe front, subliniind eroismul și îndîrjirea ostașilor români care — după cum relatea el — s-au „luptat foarte bine și cu bolovanii, și cu pumnii, cu dinții. Întregi regimente germane au fost cosite cu mitraliere. Măcelul a fost pe alocurea îngrozitor”²⁵. În convalescență fiind apoi, D. Marmeliuc schimbă arma cu condeiul și scrie articole de război, cum sînt îndemnul pentru conducătorii țării și pentru opinia publică din perioada grea a tratativelor premergătoare păcii umilitoare de la Buftea-București. „Nimic să nu ne tulbure — scria profesorul patriot — privirile noastre ostenite, pe care le ținem ațintite mereu spre culmile Carpaților... Să găsim resursele necesare de rezistență în vigoarea poporului nostru însuși, cel mai încercat dintre toate noroadele pămîntului. *Nu putem renunța la nimic din ce alcătuiește dreptul nostru etnic* (subl. ns.). Acesta să ne fie crezul”²⁶.

Pe lângă unitățile militare combatante, la bătălia de la Mărășești au fost destul de active și alte arme și serviciile militare auxiliare. La inspectoratul

²¹ Arhiva istorică centrală, fond. și dos. cit. f. 361, 364.

²² Ibidem, f. 372, 374.

²³ *Eroilor doljeni...*, p. 116—117.

²⁴ „România” I (5 sept. 1917), nr. 209.

²⁵ N. Iorga, *Memorii*, I, p. 122—124.

²⁶ *Crezul nostru*, în „România”, I (4.III.1918), nr. 838.

aeronauticii au fost mobilizate 14 cadre didactice, între care și cunoscutul om de știință acad. *Octav Onicescu*. Despre Octav Onicescu, pe atunci profesor la Liceul militar de la Mănăstirea Dealului, unde inițial fusese mobilizat pe loc, comandantul lui direct scria: „În primăvara anului 1917, în timpul de refacere și organizare, ofițerul a urmat mai întâi școala de ofițeri aerostieri și observatori din balon, unde a dat dovadă de excelente calități de ofițer tehnic. La 1 mai 1917 i-am încredințat comanda uzinei a II-a transportabilă de hidrogen[...] producînd la timp hidrogenul necesar baloanelor de pe frontul Armatei I-a în pregătirea ofensivei de la Nămolosa, precum și în timpul luptelor de la Mărășești”²⁷.

Bătălia de la Mărășești este una din cele mai glorioase pagini din istoria apărării pămîntului nostru strămoșesc. Nicăieri nu întîlnise ostașul german, obișnuit cu victorii pînă acum, o mai înverșunată și dogoritoare dragoste a păstrării, cu orice preț, a trupului țării. „Bătălia de la Mărășești — scria poetul Octavian Goga — prin durata ei, prin proporțiile ei și însemnătatea ei, rămîne una din cele mai formidabile și mai sîngeroase vărsări de sînge ale marelui război [...] Soldatul care s-a bătut la Mărășești a arătat lumii de ce e capabil acest neam de la Dunăre”²⁸, iar M. Sadoveanu, arătînd că bătălia de la Mărășești a fost una din cele mai teribile bătălii ale războiului, cînd soldații noștri s-au bătut cu o energie fără seamăn, aprecia că această energie, „poate fără precedent în anele războiului de față, este cel mai mare titlu de glorie a oștirii noastre”²⁹.

În bătălia de la *Oituz*, desfășurată în aceeași perioadă cu bătălia de la Mărășești (26 iulie — 10 august), care în planul puterilor centrale avea drept scop ca armatele austro-ungare, în înaintarea lor, să facă joncțiunea cu cele germane de pe frontul de la Mărășești, la Adjud, și astfel să încercuiască trupele române de la Mărăști, s-au evidențiat de asemenea numeroase cadre didactice. Pe acest front au acționat în special diviziile: a 6-a, a 7-a și a 12-a, dar au intervenit și diviziile 1, a 3-a și a 8-a, care acționaseră la Mărăști, iar mai tîrziu și Divizia a 15-a, care luptase și la Mărășești.

În respingerea primelor lovituri ale dușmanului din 26 iulie, cînd trupele austro-ungare încearcă de patru ori să pătrundă spre Tîrgu-Ocna, se distinge Regimentul 27 infanterie Bacău, din Brigada 13 infanterie a Diviziei a 7-a³⁰. În acest regiment au luptat 45 de cadre didactice (38 de învățători, 2 instatori, 3 profesori și 2 normalişti), între care s-a distins în mod deosebit profesorul *Manolescu Ion*, despre care comandantul afirmă: „Și-a achitat însărcinările cu destoinicie și curaj totdeauna în linia 1-a, și-a cîștigat dragostea și încrederea trupei. Ofițer de nădejde și cu inițiativă. A căzut rănit grav și făcut prizonier.” De asemenea din același regiment au făcut parte prof. *Botezatu Gheorghe* și *Ionescu I. Bujor*, acesta din urmă decorat cu ordinul rusesc „Sf. Ana” și cu „Coroana României”, precum și învățătorii *Senchia*

²⁷ Arh. ist. centr., fond. și dos. cit., f. 462—463.

²⁸ *Ne învață Mărășești*, în „România”, I, nr. 183 (8 aug. 1917).

²⁹ *Bătălia de la Mărășești*, în „România”, I, nr. 188 (13 aug. 1917).

³⁰ Col. I. C u p ș a, *op. cit.*, p. 132.

Dumitru și Adam Nicolae, căzuți în luptele din 3 ianuarie 1917. Despre amândoi comandantul regimentului scria că au fost exemple pentru trupă, și-au făcut cu prisosință datoria, căzînd ca adevărați eroi, în mijlocul plutoanelor pe care le comandau. Despre învățătorul *Tudoreanu Ion*, caracterizarea consemnează: „A fost un ofițer brav, curajos și muncitor. Totdeauna în fruntea trupei era cel dintîi gata la luptă. Propus la decorare cu ordinul «Mihai Viteazul»“. „Bun patriot“ și asemănătoare aprecieri sînt și pentru mulți alții³¹. În Regimentul 15 infanterie „Războieni“, care făcea parte din aceeași brigadă și care a acționat la Cireșoia, au luptat 18 cadre didactice³².

În bătălia de la Oituz, lupte grele se dau și pe înălțimea cu vîrfurile Ungureanu, unde acționa Regimentul 16 infanterie, din Brigada a 14-a a aceleiași divizii. În acest brav regiment au luptat 61 de cadre didactice, între care: *Vasilie Vasile* (despre el comandantul regimentului scria: „A luptat prea frumos, fiind greu rănit în luptele de la Tg. Ocna“), *Vilcu Stan*, grav rănit în 29 iulie la Tg.-Ocna („și-a făcut în mod strălucit datoria ca un adevărat erou“) și mulți alții³³. Menționăm că în luptele grele de pe vîrfurile Ungureanu a luptat și scriitorul *Camil Petrescu*, care a căzut prizonier, întorcîndu-se din captivitate în 1918. În tot acest timp a fost considerat mort și șters din controalele regimentului³⁴. Se știe că după război Camil Petrescu a funcționat ca profesor la Timișoara, deci participarea lui la război poate fi trecută în rîndul cadrelor didactice.

Din aceeași Brigadă a 14-a infanterie, aparținînd Diviziei a 7-a, făcea parte și Regimentul 14 infanterie Roman, în care au luptat 50 de cadre didactice³⁵. De asemenea, la Oituz a luptat Batalionul 7 V.M. din care au făcut parte 25 de cadre didactice, dintre acestea distingîndu-se *Roiban Gheorghe* și *Marta Toader*. Despre ei comandanții lor au afirmat că au luat parte la toate acțiunile corpului pînă în august 1917, cînd primul a căzut prizonier în luptele de la Dealul Leșunțului, iar al doilea în luptele de la Oituz³⁶.

În bătălia de la Oituz a luptat și Batalionul 4 V.M. Din acest batalion au făcut parte 14 cadre didactice, între care și *Drăgușanu Vasile*, căruia comandantul său îi face următoarea caracterizare: „Este cel mai bun dintre ofițerii de rezervă din acest corp, proveniți din învățători. Foarte vrednic în luptă, a luat parte la toate acțiunile, făcînd absolute acte de vitejie; rănit, refuză evacuarea; ofițer de rezervă care poate fi dat pildă de devotament, conștiință și vrednicie; nimic nu este prea mult spus pentru acest brav. Pentru faptele de arme este propus la decorare cu ordinul «Mihai Viteazul». Este decorat cu ordinele «Coroana» și «Steaua României», ambele în gradul de cavaler, cu panglică de «Virtutea militară»“³⁷.

³¹ Arhiva ist. centr., fond. și dos. cit., f. 336–341.

³² Ibidem, f. 335.

³³ Ibidem, f. 327–329.

³⁴ Vezi „Argeș“, nr. 7/1967.

³⁵ Arh. ist. centr. fond. și dos. cit., f. 333–334.

³⁶ Ibidem, f. 357.

³⁷ Ibidem, f. 332.

Ca și la Mărăști și Mărășești, și la Oituz serviciile auxiliare și-au dat tot concursul pentru reușita victoriilor. Astfel, atașată Diviziei a 7-a a fost și compania 4 sanitară, în care erau mobilizate 18 cadre didactice, între care 9 profesori universitari și un docent universitar. Între aceștia menționăm pe renumiții doctori prof. univ. *Bacalogu Constantin* și *Ștefănescu-Galați* ³⁸.

Divizia a 12-a era formată din Brigada 23 infanterie, cu Regimentul 45/60 infanterie și 46/16 infanterie, și Brigada 24 infanterie, cu Regimentul 44/68 infanterie și 62/70 infanterie, în total cu 166 de cadre didactice ³⁹. Pentru Regimentul 61 infanterie, caracterizările sînt mai ample și concludente. În acest regiment a luptat prof. univ. de filozofie *Marin Ștefănescu*, pe atunci asistent. Deși rănit încă din 26 octombrie 1916, refăcut, ia parte și la acțiunile din anul 1917, pînă la data de 31 iulie, cînd este rănit din nou în luptele de la Tg.-Ocna. Pentru meritele și spiritul de sacrificiu de care a dat dovadă a fost decorat cu „Coroana României“, clasa a V-a, în gradul de cavaler. De asemenea fusese distins și cu ordinul rusesc „Sf. Stanislav“, clasa a III-a ⁴⁰.

Pentru celelalte regimente din cadrul diviziei nu s-au întocmit tabele cu caracterizări, astfel că ne mulțumim numai cu numărul total de cadre al celor două brigăzi de infanterie, fără a fi incluse în acest număr cadrele didactice din brigada de artilerie și din celelalte unități afectate diviziei.

Bătălia de la Oituz, deși nu de proporțiile celei de la Mărășești, a arătat și ea dîrzenia ostașului român în apărarea gliei străbune și a avut o mare importanță în stăvilirea atacurilor armatei austro-ungare. Corneliu Moldovanu, arătînd că bătălia de la Oituz oglindește trecutul nostru de rezistență, demonstrînd lumii că o mină de viteji pot opri năvălirile ca și pe vremea voievozilor, încheia articolul despre bătălie cu semnificative și înălțătoare versuri:

„În viforul morții un suflet și un gînd
Noi scriem istoria țării luptînd,
Sintem un neam mare în mici frontiere
Ori știe să-nvingă, ori pierе“ ⁴¹.

În afară de marile unități care au fost menționate ca luînd parte la bătăliile de la Mărăști, Mărășești și Oituz, între tabelele păstrate în fondul M.I.P. există și cel întocmit de Divizia a 4-a, formată din regimentele 5, 6, 20 și 21 infanterie, 2 artilerie și 10 obuziere, din care au făcut parte 70 de cadre didactice. Dintre acestea s-au distins învățătorul *Georgescu N. Gheorghe*, *Stamatescu Ion*, *Enache N.*, care au luat parte — așa cum se afirmă în caracterizare — la acțiunile de la Nămolosa din primăvara anului 1917 ⁴². În lucrările cu caracter militar nu este însă menționată această divizie, ceea ce înseamnă că ea a fost refăcută din alte regimente, după operațiile din vara anului 1917, iar ostașii și ofițerii ei au luptat, probabil, în alte unități.

³⁸ Arh. ist. centr., fond. și dos. cit., f. 324.

³⁹ Ibidem, f. 291.

⁴⁰ Ibidem.

⁴¹ Oituz, în *Majestatea morții*, p. 44.

⁴² Arh. ist. centr., fond și dos. cit., f. 285.

De asemenea, în afară de serviciile menționate mai înainte, aparținând corpurilor de armată și diviziilor care au acționat pe front, au mai fost și alte servicii care și-au dat contribuția la susținerea victoriei în război. Astfel, la serviciul geografic au fost mobilizate 5 cadre didactice, între care căpitanul de rezervă *Popescu Constantin*, prof. la Facultatea de științe din Iași, și sublocotenentul de rezervă *Vîlsan Gheorghe*, cunoscutul geograf și scriitor, prof. agregat la aceeași facultate ⁴³.

Din cele prezentate în legătură în special cu serviciile auxiliare se vede contribuția de seamă pe care au dat-o oamenii de știință în război, punându-și în folosul patriei toate cunoștințele științifice și tehnice. De altfel și alte cadre universitare și alți oameni de știință și literați au luat parte la război, contribuția lor fiind subliniată în caracterizările comandantilor sau în diversele adrese ale facultăților. Dintr-un alt tabel cercetat rezultă că în grupul 3 aviație au luptat 8 cadre didactice, între care și *Motaș Constantin*, asistent la Universitatea din Iași ⁴⁴. Dintr-o adresă a aceleiași universități se constată că în Regimentul 13 infanterie (Divizia a 8-a) era mobilizat ca sublocotenent de rezervă cunoscutul matematician, fondatorul școlii de geometrie de la Iași, acad. *Alex. Myller*, căruia în toamna anului 1917 i se cerea mobilizarea pe loc din cauza lipsei mari de profesori de la cursuri ⁴⁵. Din tabelul întocmit de regimentul 13 infanterie și care a fost amintit la lupta de la Mărăști, inițial a lipsit prof. Myller, ceea ce înseamnă că ulterior a fost mobilizat în acest regiment, fiind detașat de la altă unitate. La fel este situația prof. univ. *Traian Bratu*, pentru care în 28 decembrie 1917 se cerea mutarea de la aceeași Divizie a 8-a la comandamentul etapelor din Iași, pentru a-și putea ține și cursurile la universitate. De asemenea, la 13 aprilie 1918 Facultatea de științe din Iași cerea demobilizarea prof. de mecanică *V. Vilcovici* ⁴⁶.

Dar, în afară de tabelele păstrate în fondul Ministerului Instrucției Publice și care au constituit baza întocmirii acestui articol, presa vremii, amintirile și memoriile unor oameni de cultură ne furnizează, de asemenea, importante date în legătură cu lupta eroică a unor cadre didactice, a căror amintire trebuie readusă în cunoștința generațiilor prezente, pentru înaltul spirit de sacrificiu de care au dat dovadă în apărarea pământului strămoșesc. Între aceștia se cuvine să fie amintiți: prof. *Alex. Zagorit*, o speranță a istoriografiei române, despre care N. Iorga scria: „Îndrăgit de frumusețea vechilor noastre clădiri... a murit de moartea severă a ostașului” ⁴⁷; prof. de istorie *Ion Gramadă*, „un bun cunoscător al trecutului nației sale”, și prof. *Tiberiu Popescu*, pe care același N. Iorga îl dădea exemplu tineretului din vremea sa ⁴⁸.

De asemenea, o figură de luptător și patriot pe care l-au omagiat N. Iorga, prof. Ion Simionescu, colegii și foștii lui profesori a fost renumitul

⁴³ Arh. ist. centr., fond. și dos. cit., f. 464.

⁴⁴ Ibidem, f. 7.

⁴⁵ Ibidem, f. 21.

⁴⁶ Ibidem, f. 213.

⁴⁷ N. I o r g a, *Oameni care au fost*, II, Buc., 1967, p. 43.

⁴⁸ Ibidem, p. 79, 307.

dascăl *N. Stoleru* din Baia, căzut în primele lupte în Carpați. „Învățătorimea noastră — scria *N. Iorga* în 23 septembrie 1916 — pierde pe unul din cei mai buni dintre adevărații ei apostoli, pe *N. Stoleru* din Baia, mort ca ofițer al oștirilor ce înaintează în Ardeal. Acest om modest a fost, putem zice, organizatorul vieții țărănești în județul său. Bancă, obște, tovărășie culturală, foaie pentru săteni, calendare pentru popor, totul se găsea în programul său”⁴⁹.

Un alt luptător încercat, acad. *D. Panaitescu Perpessicius* a fost rănit grav în luptele din Dobrogea, pe care le-a cîntat în versuri de o rară sensibilitate:

„Florile de pe cimpie, le cosesc mitraliere
Și în sucurile scurse spală rănile mortale
De eroi căzuți în tină ca și simple efemere
Ce adorm de veci pe-o floare, îngropindu-se în petale”⁵⁰.

În sfîrșit, nu am putea să încheiem aceste pagini evocatoare fără a menționa și contribuția cadrelor didactice femei, care fie că au luat locul la catedră bărbaților plecați pe front, fie că s-au înrolat ca infirmiere la spitale pentru îngrijirea răniților. Nenumărate învățătoare și profesoare au ajutat în spitale, unele din ele fiind decorate cu ordine, așa cum au fost, de pildă, învățătoarele *Munteanu Suzana* și *Manolache Ana*, surori onorifice la Spitalul nr. 5 Vaslui⁵¹.

Cadrelor didactice femei sau pensionarii, care nu mai puteau face parte din cadrele armatei, înlocuindu-i pe cei plecați pe front, sub ocupația dușmană au întreținut permanent focul nestins al conștiinței naționale și încrederea în victoria finală a poporului nostru. Foarte mulți profesori și învățători răspîndeau în rîndul populației presa venită din Moldova și relatau despre victoriile din sudul Moldovei, pe care ziarele din timpul ocupației, scoase de comandamentul german, le ignorau sau căroră le minimalizau importanța. Dintr-o adresă a Școlii de menaj „Gh. Filipescu” către Ministerul Instrucțiunii Publice din 27 martie 1919 rezultă că prof. de limba română *Silvia Slăvescu* a avut percheziții la domiciliu în timpul ocupației germane deoarece „făcea propagandă ostilă ocupanților, citea ziare sosite din Moldova în cancelaria școlii, din care cauză nu i s-a mai permis întoarcerea la catedră”⁵².

Lupta cadrelor didactice din teritoriul ocupat a cunoscut și alte forme, superioare, de la organizarea trecerii prizonierilor români spre front pînă la lupta fățișă împotriva ocupanților prin grupe de partizani. În comuna Țichiriș din județul Putna a luat ființă o organizație inițiată de *Vasile Chilian*, din care făcea parte și învățătorul *Radu Macovei*. Această organizație a înlesnit trecerea în Moldova a mii de prizonieri români, fugiți din lagărele germane, a furnizat unităților noastre sau aliaste planuri, hărți, ordine de luptă, captu-

⁴⁹ *N. Iorga*, *Învățătorul erou N. Stoleru din Baia*, în „Neamul românesc” XI, nr. 61 (23 sept. 1916).

⁵⁰ *D. Perpessicius*, *Floarea stelelor polare*, în „Scut și targă”, Buc., 1922, p. 20.

⁵¹ Arh. ist. centr., fond. cit., dos. 50/1918, f. 35.

⁵² *Ibidem*, dos. 181/1919, f. 56 și 70.

rate de la inamic⁵³. O altă organizație care funcționa în comuna Lopatari, Buzău, ajuta pe ostașii în trecere spre front. Între membrii ei se numărau și învățătorii *Năstase Beșliu*, *Teodora Enăchescu* și *Maria Șerbescu*. Aceasta din urmă făcea legătura cu organizația condusă de Vasile Chilian. În județul Gorj învățătorul *Victor Popescu*, răzlețit de unitățile care se retrăgeau în Moldova, a inițiat o formă specifică de luptă: mișcarea de partizani. Cu soldații care, ca și el, au rămas din Regimentul 18 Gorj, a format o grupă de partizani ce ataca coloanele inamice sau transporturile de alimente, muniții și carburanți. Cea mai de răsunet acțiune a fost atacarea orașului Tg.-Jiu, punînd în derută armatele inamice de ocupație⁵⁴.

Din cele arătate pînă aici, deși nu se epuizează problema în sine, se poate constata că la marea epopee națională din anii 1916—1917, cînd era în cauză însăși existența ființei noastre naționale, cadrele didactice, învățători, profesori de liceu, profesori universitari, au fost în primele rînduri în apărarea gliei străbune. Cu vorba sau cu fapta, cu condeiul sau cu arma, pe front sau în teritoriul vremelnic ocupat, bărbați și femei, cadrele didactice au reprezentat și în acest moment istoric un detașament important al poporului nostru, care n-a precupețit nimic cînd a fost vorba de apărarea patriei.

⁵³ Activitatea de spionaj desfășurată în sudul Moldovei de Vasile Chilian este redată în lucrarea lui *Aurel Gavrilăscu*, *Eroi în umbră, Spionaj românesc în războiul de întregire*, Timișoara, f. a.

⁵⁴ *V. Bolocan*, *Cei zece martiri executați la T.-Severin — Episod dramatic din timpul ocupației germane*, Timișoara, f. a.